

1. ה'תק"א מאי ג' אב 1278

בתוך השדרה הרוחנית שלנו, בתוך השדרה של גדולי התורה וגאוניה, ישנם שני סוגים של גדולים: גדולים-סתמיים, בלי כל שם לוויי וגדולים-גבורים. ואולם אנחנו, אשר לדוליה של הגלות הארוכה והממושכה לקחו ושללו מאתנו את הטעם הטוב של הדר-הגבורה, אנחנו הגנו מסוגלים יותר להבין את הערכתם של הגדולים הסתמיים, או לכל היותר את ערכם של אלה הגדולים אשר צד הגבורה שלהם איננו כלום ואיננו ניכר בעליל, אבל קשה לנו להבין כראוי את ערך גדולתם של הגדולים הגבורים; אנחנו, ספוגי-הגלות, כיון שאנו כאים להסביר את ערכם של הגדולים הנאורים גם בגבורה, את אלה הגדולים "אנשי-החיל" שכל היותם והנהגתם מלאה גבורה גלויה, את אלה הגדולים שיש בהם גם בהתגלות מתוכן החיים והגודל הקדמוני של הזמן אשר "גאותם של ישראל" עוד לא בטלה מהם "וגנתה לאומות העולם" - הרי אנו מחלבים מאד בדרך הערכתם של הגדולים האלה מתוך הסברה טבעית המימה.

הגדול יכול להיות גדול בתורה, בעל בעמיו, נכבד בעדתו וגם גדול בדורו גם אם לא בא למדתה של הגבורה. בלבו של הגדול הסתמי אין זרמים שונים שולטים; הוא איננו מוצא את עצמו כי אם במצבו של מלך על כסאו או לכל היותר של מלך במדינה, אבל לא במצבו של מלך במלחמה. המצב האחרון, זהו כבר מצבו של גבור, והגבור הרוחני זהו איש הלב, ו"הלב בנפש", כ"מלך במלחמה" (ספר יצירה) 2.

כשנפשו של אדם מוצאת לה ספוק בתפיסתה של החיים הרוחניים, בצורה אחת מיוחדת ומאוחדת, בצורה שיש בה אמנם עושר גדול והון רב והיא כוללת ומקפת אמנם הרבה פרטים וסעיפים, מכל מקום מאחר שכל הפרטים והסעיפים הללו הם הולכים על כונה אחת ורוח אחד, אפילו אם יגיע האדם בצורה זו למדה של גדלות וגאונות, איננו צריך לקרוא לעזרה את תוכן הגבורה בעבודת חיי הרוח שלו ואיננו צריך להצטיין בתור גבור בעבודתו מאחר שהיא מרוכזה בתוך סוג אחד, וצורה אחת ותכונה אחת להם.

ואולם כמצב נפש, כששני סוגים שונים של תפיסת חיים מוצאים להם מקום בלבו של אדם, שני סוגים שסבות שונות גרמו להם להיות מרוחקים זה מזה - אז על האדם להתאזר בגבורה כדי לכבוש את כח האיתנים הנה עד כדי לאחד את הזרמים השונים האלה שיהיו שניהם הולכים למקום אחד ושיתארגנו יפה יפה בלב אחד ושניהם בבת אחת יתמלאו במדה הראויה והמתאימה.

ודוקא לגדולים-גבורים כאלה צריכים אנו להציב ציונים ולהסביר את ערך גדולתם וגבורתם כדי שלא יהיו יותר מדאי כ"צלוחית של פליטון המוקפת צמיד פתיל" 4 וכ"הדס במדבר" 5 שאין הקהל נהנה מריחם הטוב, ואין אדם סופנם ומחשיבם לפי גדולת ערכם באמת.

ומטו גרזלי-ישראל אלה היה הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל.

מפעולותיו הגדולות הידועות ומפורסמות ומשאיפותיו ואירחות חיי האצילים שנתגלו לי עוד בימי נעורי ושנתחוורו לי עוד יותר אחרי שנודמן לי להפגש אתו בשנת תר"ן בערך במרחץ דובלין ברוסיה - עשה עלי האיש תגדול הזה רושם של גדול-גבור, של רב רב-פעלים המושל בשני זרמים של חיים ומשקיע בכל אחד מהם את כל תשומת לבו, את כל גפשו ואת כל כשרונותיו. מצד אחד: רב גאון גדול מלא תורה ומעשים טובים, מחמיר על עצמו במילי דחסידותא, גם בדברים כאלה שרבים וגדולים נהגו להקל בהם - ומצד השני: נפש רעננה מלאה עוז וחיים וצופה צפיה עמוקה לתשועתם של ישראל באופן מוחשי בהיר, לגליות ישראל שישונו, לארץ-ישראל שתשתכלל ולהרים וגבעות, לאפיקים ולגיאיות שלה, שיהיו פורחים בכל זיום והדרם ולהוד גבורים ותפארת קדושים שיאירו יחד על דור בנינו, בארץ הצפיה והתמיה; בתוך לבו החב של רבי שמואל היתה חיה תמיד ההכרה הכרורה כי אנחנו כלנו חייבים לעבוד בעד שני זרמי החיים הרוחניים שלנו גם יחד, ומתוך הכרה זו היה ממשיך את העבודה החיה הקדושה הזאת לאחד ולשלב את שני הזרמים

2. ג' אב 1278

2. ה'תק"א מאי ג' אב

קשה לי מאד לעסוק בעניני הלכה לבד, וכן בעניני אגדה לבד, כעניני נגלה לבד, ובעניני נסתר לבד. כמו כן קשה לי לנטות ברעיון בדרך אמונה פשוטה לבד, או בדרך מחקר היגיון לבד. וכן בתכונה ההתבודדות לבד, ובתכונה הריעות והחבורותיות לבד. כי כל הזרמים שולטים בי, האמונה החקירה, הלאומיות והמוסר, ההלכה וההגדה, הנגלה והנסתר, הבקורת והשירה, את הכל אני מוכרח לספוג, ומתוך האחדות של הזרמים העליונים אני הולך וצועד לדבקה בדי' באמת, ולהעלות את אור קודש של כנסת ישראל, ברעיון ובמעשה, למקור חיה. הנני חולם חלומות של גדולי גדולות, לשחקים אני מרקיע, מעצור אין לרוח דמויני ולשאיפתי הקבועה, באושר ובטוב, בטוהר ובקודש, אני משתוקק תמיד להתודבק. הטבעיות הטוהרה של היצור, של האומה, של האיש, של השעה, של הנצח, ומה שמקיף אותה, ומה שממלא את כל תוכן חייה, הוא מושג חיי. כמו חלב ודבש חשבע נפשי, ושפתי רננות יהלל פי. גדול די' ומהולל מאד, ולגדולתו אין חקר. אבא בגבורות די'. אשמיע כל תהילתו. אודך על כי נודאת נפליתי, נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד.

3. ג' אב 1278

שמעו אלי עמי, מתוך גשמתי אני מדבר עמכם, מתוך נשמת נשמתי. מתוך קשר החיים שאני קשור בכלכם, ואתם כולכם קשורים בי, מתוך אותה ההרגשה שאני חש אותה עמוק יותר מכל הרגשות החיים שלי, שאתם רק אתם, רק כולכם, כל נשמתכם, כל הרוחיתכם, רק אתם הנכם תוכן חיי. בכס אני חי, בכס, בחטיבה הכוללת של כולכם יש לחיי אותו התוכן, שהוא קרוי חיים. מבלעדכם אין לי כלום, כל התקוות, כל השאיפות. כל הערך של שיווי החיים, הכל אני מוצא בקרבי רק עמכם, ואני זקוק להתקשר עם נשמתכם כולכם, אני מוכרח לאהבה אתכם אהבה אין קץ, אי אפשר לי להרגיש שום הרגשה אחרת. כל האהבות הקטנות עם הגדולות שבכל תהליכות חיי, הכל אצורות הן באהבתכם, באהבת כללוחכם, הכלל שכל הפרטים שלכם בו היום וחיים. כל אחד מכם, כל נשמה בודדה, שמכלל כולכם, הוא גיצוץ גדול וחשוב מאובקת

אור עולמים, המאירה לי את אור החיים. אתם נותנים לי תוכן, לחיים, לעבודה, לתורה, לתפלה, לשירה, לתקוה, דרך הציגור של היותכם אני חש את הכל, אני אוהב את הכל. על כנפי הרוח של חבתכם אני מתנשא לאהבת האלהים, והיא מתחייבת לי, מתבררת אצלי, משתלבת בלבבי, מתצמצמת ברעיוני, עמכם, עמי, אומתי, אמי מקור חיי, עמכם אני מעופף למרחבי עולם. עם נצחכם אני חי חיי נצח, עם פארכם אני מלא חוד ותפארת, עם ענותכם אני מלא מכאובות, עם הצער שבנשמתכם אני מלא מרורות, עם הזעה והתבונה שבקרבתכם הנני מלא דעה ותבונה. אוצר חיים הוא לי כל קצב כל חק של מעמד רגליכם. ארצכם, מקור חיי, שמה לי מקור חן, מקור פאר העולמים, כרמלה ושרונה מקור התקוה, מקור הברכה, מקור ששון החיים, שיתה ושמירה עוטים לפני הוד ויפעת עד.

5. ה'תק"א מאי ג' אב

ואם יבוא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה, ואל דברת קץ המגלה ואור השועה הרוחנה) לא יבין, לא יוכל לכתן שום דבר לאמתתה של תורת אמת. כי כל זמן מאיר בתוכנתו, ונצת די' אשר יעץ להחל אור האלה מעלפת במסמנוי מספרים, כמו שאנו רואים בעינינו, ומקפפת בהמון נגעים של עניי הדעת סובלי תלאים רוחניים) - ודיאי לא יועילו כל השפונות העולים בלב אדם שמתשבותיו הכל, נגד עצת די' העליונה אשר דבר טוב על ישראל, לכונו אור האלה ודרך חיים לשאר עמו, העתידים להיות פלם שבי פשע, וכל הלישת נפש, שתדנות, רפיון-רוח ומגנת-לבב, קליל יתלף, ורוח מעודר, ממלא זרי ישע וענג די', בגדל לבב ורחב דעה והגיון עו, יקח את מקומו בקל זלכות הנגשים אל די' בהר הקדש, להצמיח פדות, בהקשרת החיים, 'אמץ אלהי הקבשר צבא רבט) של יצירת נפשות מוכנות לעבודת האלה וישועת אמת, תהולכות ממילי אל חיל בגבורות ישע ימין עליו.

4. ה'תק"א מאי ג' אב 1278

המחלה הנוראה של הדור אין מקומה העיקרי לא בלב, לא ברגש, לא בתאווה והפקרות, לא בידיים פועלות און ולא ברגלים אצות לרעה, אע"פ שכל אלה חולים ונכאבים הנם. אבל יסודה של המחלה הוא המה, - כח המחשבה, בראש פסגת המחשבה, החובקת את הכל, מסתרת מחלה עזה שהיא עמוקה מכל שפה מורגלת, ובשבילה לא יבין איש שפת רעה, וכל המקרים הצדדיים שמים הם נוספות להגדיל את ההתרחבות של החלי האנושי, ועינינו רואות וכלות, גם מבלי חקור הרבה הננו רואים, שהסבה לכל מכאובי הדור היא רק המחשבה.